

تحلیل حقوقی و اقتصادی نفع قابل بیمه

نویسندگان

حسن کشاورزی

قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه

نوید برومند

محمد جواد محمدی

انتشارات مجل

سرشناسه	کشاورزی، حسن، ۱۳۶۷ -
عنوان و نام پدیدآور	تحلیل حقوقی و اقتصادی نفع قابل بیمه/ نویسندگان: حسن کشاورزی، نوید برومند، محمدجواد محمدی
مشخصات نشر	تهران: جنگل: جاودانه، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	۲۳۲ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۶۶۱-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	فیپا
یادداشت	کتابنامه
موضوع	موضوع - حقوق بیمه - انگلستان
موضوع	Insurance Law - Great Britain :
موضوع	موضوع - حقوق بیمه - ایالات متحده
موضوع	Insurance Law - United States :
موضوع	موضوع - حقوق بیمه - ایران
موضوع	Insurance Law - Iran :
موضوع	موضوع - تأمین خسارت - انگلستان
موضوع	Indemnity - England :
موضوع	موضوع - تأمین خسارت - ایالات متحده
موضوع	Indemnity - United States :
موضوع	موضوع - تأمین خسارت - ایران
موضوع	Indemnity - Iran :
موضوع	موضوع - حقوق تطبیقی
موضوع	Comparative Law :
شناسه افزوده	برومند، نوید، ۱۳۷۷ -
شناسه افزوده	محمد حسن، محمدجواد، ۱۳۶۹ -
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۶ / ۳۴۶ / ۴۲۰ / ۸۶ K7
رده‌بندی دیویی	۳۴۶/۴۲۰.۸۶ :
شماره کتابشناسی ملی	۴۶۸۶۵۰۹ :

عنوان کتاب: تحلیل حقوقی و اقتصادی نفع قابل بیمه

نویسندگان: حسن کشاورزی، نوید برومند، محمدجواد محمدی

ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه

ناظر فنی: امین لشکری

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۶

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۶۶۱-۵

[http:// www.jangal.com](http://www.jangal.com)

[email: info@junglepub.org](mailto:info@junglepub.org)

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۶۱۱۵-۹-۶۶۴۸۲۸۳۰

۰۳۱-۳۳۲۰۵۰۶۷-۳۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای نویسندگان محفوظ است»

پیشگفتار

۱	 مقدمه
۲۷	بخش اول: بررسی نفع این بیمه در حقوق انگلستان، ایالات متحده و ایران ..
۳۱	فصل اول: نفع قابل بیمه در حقوق انگلستان
۳۴	مبحث اول: بیمه عمر در نظام حقوقی انگلیس
۳۶	گفتار اول: روابط خانوادگی
۳۷	گفتار دوم: رابطه طلبکار- بدهکار
۳۷	گفتار سوم: رابطه مستخدم کلیدی
۳۸	گفتار چهارم: واگذاری بیمه عمر
۳۹	گفتار پنجم: بازگشت حق بیمه به بیمه گذار
۴۰	مبحث دوم: بیمه اموال در نظام حقوقی انگلیس
۴۳	گفتار اول: دیدگاه محدود حقوق انگلیس در خصوص بیمه های خسارت
۴۶	گفتار دوم: تعارض قانون قمار با لزوم وجود نفع در قراردادهای بیمه
۴۸	گفتار سوم: بررسی شرایط و موارد نفع قابل بیمه در قانون بیمه دریایی
۵۰	بند اول: زمان وجود نفع
۵۵	بند دوم: موارد نفع قابل بیمه
۵۹	فصل دوم: نفع قابل بیمه در حقوق ایالات متحده
۵۹	مبحث اول: بیمه اموال در نظام حقوقی آمریکا

- گفتار اول: نظریات موجود ۶۰
- بند اول: تئوری انتظار واقعی ۶۰
- بند دوم: تئوری حق قانونی ۶۰
- گفتار دوم: موضوعات رایج در تعیین بیمه‌پذیری منافع ۶۱
- بند اول: رابطه فقدان علاقه مالکیت با بیمه‌پذیری نفع ۶۱
- بند دوم: قوانین موضوعه ۶۲
- بند سوم: زمان وجود نفع ۶۳
- بند چهارم: محدوده‌ی جبران خسارت ۶۴
- بند پنجم: عدم اطمینان ناشی از تئوری انتظار واقعی ۶۴
- مبحث دوم: بیمه عمر در نظام حقوقی امریکا ۶۵
- گفتار اول: اشخاص، اراضی، نفع قابل بیمه ۶۸
- بند اول: بیمه‌گذار ۶۸
- بند دوم: سایر افراد ۶۹
- گفتار دوم: بازارهای ثانوی بیمه عمر ۷۴
- بند اول: نگرانی‌های معاملات STOLI ۷۶
- بند دوم: تغییرات قانون‌گذاری، قانون ضد STOLI ۷۸
- بند سوم: تحولات رویه قضایی در حوزه‌ی STOLI ۷۹
- فصل سوم: نفع قابل بیمه در حقوق ایران** ۸۱
- مبحث اول: بیمه‌های خسارات در نظام حقوقی ایران ۸۴
- گفتار اول: موارد نفع قابل بیمه ۸۵
- بند اول: حقوق عینی اصلی ۸۵
- بند دوم: حقوق عینی تبعی ۹۰
- بند سوم: حقوق دینی ۹۵
- بند چهارم: مسئولیت حقوقی ۹۷

۹۹.....	گفتار دوم: زمان احراز وجود نفع
۹۹.....	گفتار سوم: ضمانت اجرای فقدان نفع در بیمه خسارت
۱۰۰.....	بند اول: اعمال ضمانت اجرای فقدان حسن نیت بیمه گذار
۱۰۱.....	بند دوم: اعمال ضمانت اجرای استی
۱۰۴.....	بند سوم: اعمال ضمانت اجرای فقدان حسن نیت بیمه گر
۱۰۷.....	مبحث دوم: بیمه های اشخاص در نظام حقوقی ایران
۱۱۰.....	گفتار اول: نفع قابل بیمه در حیات دیگری
۱۱۲.....	بند این: اشکال بیمه عمر
۱۱۳.....	بند دوم: رضایت کبی بیمه شده
۱۱۴.....	گفتار دوم: زمان احراز وجود رضایت بیمه شده
۱۱۶.....	گفتار سوم: ضمانت اجرای فقدان رضایت بیمه شده
۱۱۹.....	بخش دوم: شرایط، موارد و ایرادات نفع قابل بیمه
۱۲۱.....	فصل اول: شرایط و موارد نفع قابل بیمه
۱۲۲.....	مبحث اول: موارد نفع قابل بیمه در بیمه های خسارات و اشخاص
۱۲۳.....	گفتار اول: موارد نفع قابل بیمه در بیمه های خسارات
۱۲۳.....	بند اول: حق مالی
۱۲۵.....	بند دوم: حق قراردادی
۱۲۶.....	بند سوم: مسئولیت حقوقی
۱۲۷.....	بند چهارم: انتظار واقعی
۱۲۹.....	گفتار دوم: موارد نفع قابل بیمه در بیمه های اشخاص (عمر)
۱۳۱.....	بند اول: نفع قابل بیمه در زندگی خود شخص و مسائل مرتبط با ذینفع
۱۳۷.....	بند دوم: نفع قابل بیمه در حیات دیگری
۱۵۴.....	مبحث دوم: شرایط نفع قابل بیمه
۱۵۴.....	گفتار اول: زمان نفع قابل بیمه

بند اول: زمان نفع در بیمه‌های خسارات	۱۵۴
بند دوم: زمان نفع در بیمه‌های عمر	۱۵۶
گفتار دوم: شرایط نفع قابل بیمه در واگذاری بیمه‌نامه	۱۶۲
بند اول: تأثیر نفع قابل بیمه در واگذاری بیمه‌نامه‌های خسارت	۱۶۳
بند دوم: تأثیر نفع قابل بیمه در واگذاری بیمه‌نامه‌های عمر	۱۶۶
گفتار سوم: افراد دارای صلاحیت در طرح دعوای فقدان	۱۶۸
فصل دوم: تحلیل اقتصادی دکترین نفع قابل بیمه و ایرادات آن	۱۷۴
مبحث اول: اثبات خارجی تحصیل بیمه بر جان یا مال دیگری	۱۷۷
مبحث دوم: ایرادات وارد بر دکترین نفع قابل بیمه	۱۸۱
گفتار اول: ایراد نام اتی دکترین نفع قابل بیمه	۱۸۲
گفتار دوم: ارتباط دکترین نفع قابل بیمه با مخاطره‌ی اخلاقی	۱۸۳
گفتار سوم: انگیزه‌های نامناسب	۱۸۴
گفتار چهارم: استثمار بالقوه	۱۸۷
گفتار پنجم: ناکارآمدی عمومی	۱۹۰
مبحث سوم: اصلاحات دکترین نفع قابل بیمه	۱۹۲
گفتار اول: ارائه‌ی نظریه‌ی واضح‌تر	۱۹۲
گفتار دوم: مسئولیت مدنی بیمه‌گر	۱۹۴
گفتار سوم: اهلیت شخص ثالث برای طرح دعوا	۱۹۷
گفتار چهارم: پیشنهاد افراطی	۱۹۹
نتیجه‌گیری	۲۰۷
کتابنامه	۲۱۵

با توسعه‌ی صنعت و گسترش جوامع بشری، مسائل سنتی و کهن که رنگ و بوی تغییرناپذیری ایستایی دارد، دیگر تکافوی نیازهای متعدد و مدرن بشر را ندارد؛ این موضوع در علم حقوق نیز که به شدت بر مسائل مستحدثه و متغیر مبتنی است تأثیر دارد و دنیای حقوق محکوم به پذیرش مسائل جدید و قواعد آن می‌باشد؛ در همین راستا نیاز است جهت تطبیق علم حتی با رانه‌ی خویش رابطه‌ای منطقی با سایر علوم از جمله روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد و دیگر علوم مستعد که توان پاسخگویی به مسائل روز انسانی را دارند، ایجاد کنیم. زیرا مفهوم یک محوری که قدرت پذیرش پویایی زمان خود را ندارند به حکم طبیعت محکوم به شکست خواهند بود و از علل این موضوع یقیناً گسترش فزاینده‌ی صنعت و روابط نوین اجتماعی مورد اشاره‌ی بشر است. حال در مرقومه‌ی پیش رو نگارندگان قصد این دارند که فی‌مابین قواعد علم حقوق، مسائل و روش اقتصادی و صنعت بیمه رابطه‌ای صحیح و کارآمد برقرار نمایند، که صحیح بودن این رابطه نیازمند ابزاری بس کارآمد به نام پویایی می‌باشد که در اغلب موارد با عدالت سرگامی دارد. نگارندگان این پژوهش به خوبی واقفند قواعد و قوانینی که با پویایی و علوم جامعه‌ی خود سر ناسازگاری داشته‌اند در عوض اینکه چاره‌ساز باشند مشکل‌ساز شده‌اند. امری که شکوفایی و رونق اقتصادی در صنعت بیمه میسر نیست مگر از سویی با حمایت‌های حقوقی و کاربرد عقلانی ابزارهای مورد استفاده برای حمایت از بیمه‌گذارانی که به لحاظ قدرتمند بودن شرکت‌های بیمه از لحاظ اقتصادی توان مقابله با آن‌ها را ندارند و از سوی دیگر زدودن قوانین دست و پاگیر که مانع فعالیت‌های اقتصادی شرکت‌ها هستند. به همین سبب حقوقدانان ملزم به پویایی اندیشه و عقلانی کردن قواعد حقوقی هستند. باشد که جامعه‌ای پویا، زنده و کارآمد برای بشر و جامعه ایران به ارمغان آوریم.

برای قرن‌ها، حقوق مردم را از خرید بیمه بر حیات یا اموال اشخاص غریبه منع می‌نمود چرا که چنین قراردادهای بیمه‌ای دارندگان بیمه را مشتاق به خاتمه دادن به زندگی و یا تخریب اموال متعلق به دیگران به منظور وصول مبلغ پرداخت شده توسط بیمه می‌نمود. در نتیجه حقوق لازم دانست که بیمه‌گذاران دارای یک «نفع قابل بیمه»^۱ در حیات یا مالی که آن‌ها درصددند بیمه نمایند باشند، و قرارداد بای فایز جن نفع قابل بیمه‌ای توسط دادگاه‌ها نظر به اینکه علیه منفعت عمومی^۲ بودند باطل شمرده می‌شاد.

قدمت الزام نفع قابل بیمه به قرن هجدهم انگلستان بازمی‌گردد که به یک اصل به‌خوبی تثبیت شده حقوق بیمه‌ی مدرن تبدیل شده است. بیمه‌هایی که ذینفعان برای مرگ یک فرد یا اتلاف اموالی که ذینفع هیچ سودی در مراقبت کردن از آن‌ها ندارند منعقد می‌شدند، ذینفعان را ترغیب به قتل فرد بیمه‌شده یا انهدام اموال مورد بیمه می‌کرد. این انگیزه یک شکلی از «مخاطره‌ی اخلاقی»^۳ بود و هدف از دکرترین نفع قابل بیمه حاضر چنین مخاطره‌ی اخلاقی از طریق بی‌اعتبار کردن بیمه‌نامه‌های متضمن این اندیشه‌ی شرورانه بود.^۴

نفع قابل بیمه به‌طور معمول به‌عنوان یک شیوه‌ی دفاعی^۵ در دعوای مدنی به‌کار می‌رفت که توسط بیمه‌گر برای فرار از پرداخت غرامت و یا مبلغ مقرر در بیمه‌نامه پس از وقوع رویداد

1- Insurable Interest

2- Public Interest

3- Moral hazard

۴- علی اکبری، داوود، مخاطره اخلاقی و راه‌های مهار آن در بیمه‌های دریایی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد،

حقوق تجارت بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۴، ص ۵۵.

۵- Defense؛ دفاع مدعی علیه در مقابل ادعای مدعی.

خاص بیمه شده، انجام می گرفت. بیمه گر استدلال می کرد که ذینفع یک قرارداد بیمه فاقد نفع قابل بیمه‌ی لازم در شخص یا اموال موضوع بیمه است. در صورتی که قاضی رسیدگی کننده تشخیص می داد که قرارداد فاقد نفع قابل بیمه است، تمایلی به احراز صحت آن معامله نداشت چرا که خلاف مصلحت عمومی بود. در این صورت قرارداد بیمه دیگر بیمه گر را ملزم به پرداخت مبلغ وعده داده شده به ذینفع نمی نمود و حتی در برخی موارد بیمه گر از استرداد حق بیمه های پرداخت شده توسط بیمه گذار نیز معاف بود.

در آغاز طبق حقوق عرفی انگلستان، قراردادهای بیمه قابل اجرا بودند حتی اگر آن ها فاقد یک نفع قابل بیمه شناخته می شدند. این وضعیت تا سال ۱۷۴۶ وجود داشت، یعنی تا هنگامی که مجری یک قانون غیرقانونی بودن قراردادهای شرط بندی در بیمه‌ی دریایی را به تصویب رساند. این قانون اعلام می کرد که «هیچ بیمه نامه ای نباید توسط اشخاص که بر روی کشتی شرط بندی یا قمار می کنند منعقد شود و همه‌ی این قراردادها باید باطل و بلا اثر باشند». پس از آن در سال ۱۷۷۴ این ممنوعیت از بیمه‌ی دریایی به بیمه‌ی عمر گسترش یافت، که بیان می داشت: نظر به اینکه منعقد کردن بیمه در حیات دیگری در جایی که بیمه گذار هیچ نفعی بر آن ندارد، یک نوع قماربازی را نشان می دهد؛ ... هیچ بیمه ای نباید توسط فردی که هیچ نفعی در زندگی شخص دیگر ندارد منعقد شود. همان طور که نفع این قوانین آشکار می کند، هدف عمده پشت سر لزوم نفع قابل بیمه جلوگیری کردن از بودن قراردادهای بیمه در معاملات قمار بر روی کشتی ها و زندگی های متعلق به دیگران بوده است. بیمه کنندگان این قوانین تصور می کردند که این نوع قماربازی را می توان با بطلان قرارداد های فاقد نفع بیمه پذیر محدود نمایند؛ بدین صورت که بدون وجود یک نفع قابل بیمه، هیچ ضرر واقعی وجود ندارد، و در نتیجه قرارداد یک قمار محض خواهد بود.

با این حال، علی رغم تمرکز قوانین موضوعه‌ی انگلستان بر قماربازی یک منطق و توجیه اضافه ای برای الزام نفع قابل بیمه وجود دارد. مطابق با این توجیه، قراردادهای فاقد نفع قابل بیمه یک انگیزه برای ذینفع در از بین بردن اموال بیمه شده یا خاتمه دادن به زندگی بیمه شده ایجاد می کنند. از این رو، قانون ۱۷۴۶ اشاره کرده بود که قراردادهای بیمه‌ی فاقد نفع قابل بیمه

«مولد بسیاری از رویه‌های مهلکی هستند که به موجب آن تعداد زیادی از کشتی‌ها به‌طور متقلبانه‌ای از بین می‌روند». این منطق برای دکترین نفع قابل بیمه با عنوان دغدغه‌ی «مخاطره‌ی اخلاقی» شناخته می‌شود. اگر یک بیمه‌گذار دارای نفع در تداوم حیات فرد تحت پوشش بیمه‌نامه نباشد، ثروت بیشتری از مریض و فوت شدن بیمه‌شده نسبت به زنده بودن وی بدست خواهد آورد؛ به همین ترتیب، تخریب اموال موضوع بیمه ارزش بیشتری برای او نسبت بقاء و صحت آن‌ها خواهد داشت.¹

در کل، نفع از بیمه به رابطه اقتصادی و بعضاً معنوی و عاطفی، میان ذینفع قرارداد بیمه با مال یا حیات در معرض خطر اطلاق می‌گردد و از اساسی‌ترین مفاهیم حقوق بیمه است که تقریباً اکثر کشورهای تحت نظام کامن‌لا، فقدان آن را در قرارداد بیمه از اسباب بطلان و بی‌اعتباری قرارداد اعلام کرده‌اند. مگر در حقوق ایران نه تنها به ضمانت اجرای روشنی در این رابطه تصریح نگردیده است، بلکه یکی در بیمه‌های اشخاص، نفع قابل بیمه مسکوت مانده و معیار جایگزین دیگری مورد توجه قرار گرفته است. به عبارت بهتر در حوزه بیمه اشخاص برای صحت قرارداد بیمه عمر شخص ثابت یا بیمه‌ی انسان یا شکستگی عضو شخص ثالث، رضایت بیمه‌شده شرط دانسته شده است حال آنکه در سیستم کامن‌لا، وجود رابطه معنوی یا اقتصادی میان بیمه‌شده و بیمه‌گذار شرط صحت قرارداد بیمه نگردیده است.

بنابراین هرگاه شخصی هیچ نفعی در تداوم وجود مالی نداشته باشد و در عین حال بر آن مال، بیمه‌ای منعقد سازد در واقع در حال شرط‌بندی کردن است. بدین معنی که شخص مزبور نه تنها از وقوع حادثه، ضرری متحمل نمی‌شود بلکه سودی بی‌جهت را نیز به دست می‌برد؛ لذا نتیجه فقدان نفع، به شرط‌بندی بر مال دیگری می‌انجامد؛ معضلی اجتنابی که موجب بطلان، بی‌کاری، فساد و جنایت خواهد بود. از همین روست که ضرورت نفع قابل بیمه در حوزه قانون‌گذاری و رویه قضایی کشور انگلیس و از آنجا به سایر کشورهای سیستم کامن‌لا نفوذ پیدا کرد به‌علاوه در تبیین یکی دیگر از ضرورت‌های نفع قابل بیمه گفته شده است که نفع قابل بیمه نه تنها مانع قماری شدن قرارداد می‌گردد بلکه می‌تواند نقش بسزایی در کاهش

1- Loshin Jacob, "Insurance law's Helpless Busybody: A Case Against the Insurable Interest Requirement," The Yale Law Journal 117: (2007), P 477.

مخاطرات عمدی موجب ضرر داشته باشد؛ به عبارت دیگر اگر بیمه‌گذار از تداوم وجود مال بیمه‌شده منتفع گردد، در حفاظت از آن نفع خواهد کوشید در غیر این صورت و بدون نفع قابل بیمه، وی هیچ انگیزه‌ای در این راستا نخواهد داشت بلکه از تلف مال، سود بیشتری به دست خواهد آورد. همین امر زمینه و محرک اقدام برای تخریب مال موضوع بیمه را فراهم آورده و اقدامی علیه نظم عمومی جامعه است.

دسته‌بندی انواع بیمه

با توجه به اینکه هدف این تحقیق بررسی نفع بیمه‌پذیر در انواع مختلف بیمه است، در اینجا لازم است مختصراً با انواع تقسیمات مربوط به حقوق بیمه‌آشنایی حاصل گردد. بیمه در یک طبقه‌بندی کلی به بیمه‌های اجتماعی و بیمه‌های بازرگانی قابل تقسیم است. بیمه‌های بازرگانی خود بر اساس طبیعت تعهدات قراردادی بیمه‌گر و بیمه‌گذار مشتمل بر بیمه‌های خسارات و بیمه‌های اشخاص هستند. در بیمه‌ی خسارت آن‌چنان‌که از نام آن برمی‌آید هدف، جبران خسارت وارده به دارایی بیمه‌گذار یا بیمه‌شده تا میزان خسارت وارده است، به عبارتی هدف بیمه‌ی خسارات حفظ سقف دارایی بیمه‌گذار است و با توجه به میزان ضرر وارد شده به دارایی وی مبلغ پرداختی توسط بیمه‌گر برای رفع کاستی متفاوت خواهد بود. در مقابل، بیمه‌های اشخاص معمولاً ارتباطی به میزان دارایی بیمه‌گذار و کسر دارایی وی در پی بروز خطر موضوع بیمه ندارد و بیمه‌گر متعهد می‌شود در صورت وقوع حادثه مبلغ مشخصی را به بیمه‌گذار یا ذینفع قرارداد بیمه بپردازد، از این رو بیمه‌گذار باید به‌طور قطع در هنگام انعقاد قرارداد، معین باشد.^۱

بیمه‌های مبتنی بر جبران خسارت سابقه‌ی طولانی‌تری در حقوق بیمه دارند و شروع عصر نوین بیمه در انگلستان نیز با بیمه‌های دریایی بوده که از جمله‌ی بیمه‌های غرامت است. در بیمه‌های خسارت اصل بر جبران خسارت^۲ استوار است. مطابق این اصل، بیمه‌ابزاری برای رفع کاستی و ضرر وارده به دارایی بیمه‌گذار است و بیمه‌گذار نمی‌تواند از محل قرارداد بیمه

سودی علاوه بر رفع زیانش کسب کند.^۱ این اصل شباهت زیادی به شیوهی جبران خسارت معمول در حقوق مسئولیت مدنی دارد که در ارزیابی خسارت تلاش می‌شود تا حد ممکن همه خسارات جبران گردد و به نحوی عمل نشود تا بخشی از خسارت بدون جبران باقی بماند و یا چیزی بیش از مقدار ضرر، به زیان‌دیده داده شود.^۲ اگر یک بیمه‌گذار اجازه یابد از وضعیت خود در قرارداد بیمه سودی بدست آورد، ترغیب می‌شود مال موضوع بیمه را هرچند متعلق به خودش باشد تلف نماید تا غرامت بالاتری از بیمه‌گر تحصیل کند.^۳

بیمه خسارات به در بخش عمده‌ی بیمه اموال و بیمه مسئولیت تقسیم می‌شوند. در بیمه اموال، موضوع تعهد بیمه‌گر، جبران خسارات وارد به شیء است مانند بیمه حوادث و آتش‌سوزی که برای ارمیل، کشتی یا محموله‌ی آن منعقد می‌شود. بیمه مسئولیت بیمه‌ای است که مسئولیت مدنی بیمه‌گذار را در قبال اشخاص ثالث پوشش می‌دهد. در واقع، این بیمه بدهی‌ای را که در پی ایراد خسارت به غیر بر دوش بیمه‌گذار گذاشته شده تأمین می‌نماید.

نفع قابل بیمه در بیمه‌های خسارت اصلی دو مرحله‌ای و با کارکردهای متفاوت در هر مرحله است. در مرحله‌ی نخست، اصل سربرور نسبت به تمامی اشخاص متقاضی دریافت

۱- در همین ابتدا شاید این سؤال ذهن خواننده را مشغول کند: با وجود اصل جبران خسارت (اصل غرامت) دیگر نظام حقوق چه نیازی به وجود اصل نفع قابل بیمه دارد، چرا که هر بیمه‌گذاری بیشتر از میزان ضرر وارده نمی‌تواند مطالبه کند. پاسخ آنست که گذشته از مواردی که بیمه‌گذاران با بیمه‌اتوورهای متقلبانه خود را ذینفع قلمداد کرده‌اند، کارکرد اصل غرامت با اصل نفع قابل بیمه دو تفاوت عمده دارد. نخست اینکه برخلاف اصل جبران خسارت که تنها در بیمه‌های جبرانی اعمال می‌شود، اصل لزوم وجود نفع قابل بیمه در همه‌ی انواع قراردادهای بیمه باید وجود داشته باشد. دوم آنکه اصل جبران خسارت هیچ نقشی در انعقاد قرارداد بیمه ندارد بلکه تنها در لحظه‌ی اجرای تعهد بیمه‌ای در بیمه‌های دارای خاصیت جبرانی، برای تعیین ضرر واقعی متحمل شده توسط بیمه‌گذار و مقابله با افزایش ناروای دارایی او، عمل می‌کند، در حالیکه انتظار معقول نفع بایستی در هنگام عقد وجود داشته باشد. در واقع اعمال اصل جبران خسارت، پس از تشکیل قرارداد و احراز تمامی شرایط آن، از جمله اصل نفع قابل بیمه، خواهد بود.

۲- صفایی، سید حسین؛ رحیمی، حبیب‌الله، **مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد)**، انتشارات سمت، چاپ هفتم، زمستان ۱۳۹۳، ص ۲۴۷.

3- Hodgkin, Ray, insurance law; text and materials, second edition, Cavendish Publishing Limited, 2002, P 55.

بیمه‌نامه‌ی خسارات اعمال می‌گردد و با ضروری دانستن نفع قابل بیمه برای انعقاد قرارداد، دست اشخاص فاقد نفع قابل بیمه‌ای را از دریافت پوشش بیمه‌ای کوتاه می‌گرداند و این گونه مؤثر در مهار مخاطره‌ی اخلاقی بیمه‌گذاران فاقد نفع قابل بیمه‌ای قرار می‌گیرد.

نفع قابل بیمه در مرحله‌ی دوم، نسبت به اشخاص برخوردار از نفع قابل بیمه‌ای اعمال می‌گردد و به منظور جلوگیری از ایجاد هرگونه ناخالصی در ماهیت جبرانی بیمه‌های دریایی، دریافت زیان پوشش بیمه‌ای را محدود به میزان نفع قابل بیمه‌ی بیمه‌گذاران می‌گرداند تا این گونه مؤثر در مهار مخاطره‌ی اخلاقی بیمه‌گذاران برخوردار از نفع قابل بیمه باشد.

عدم رعایت برای دوم آن نیز که منتهی به پرداخت غرامتی بیش از میزان خسارت واقعی به بیمه‌گذاران می‌گردد، مشوق آن‌ها در ایجاد خسارت مزورانه (ارتکاب حالت مخاطره‌ی اخلاقی) نسبت به موضوع بیمه، به جهت کسب منافع بلاجهت ناشی از دریافت غرامت می‌گردد.^۱

در مقابل از مهم‌ترین انواع بیمه‌های اشخاص، بیمه‌ی عمر، بیمه‌ی حوادث و بیمه‌ی درمانی است. این نوع بیمه غالباً جنبه سرمایه‌گذاری و پس‌انداز دارد و رنگ و بوی جبران خسارت جز در بیمه‌های درمانی و بیمه‌های حوادث جانی در آن کمتر دیده می‌شود. در بیمه‌هایی که دارای جنبه سرمایه‌گذاری اند بسیاری از اصول اساسی حقوق بیمه به اجرا در نمی‌آید، مثلاً «اصل جبران خسارت» یا «اصل منع بیمه با عطف» یا «اصل قائم‌مقامی» ویژه‌ی بیمه‌های جبرانی بوده و در بیمه‌های اشخاص این اصول جاری نیست. چنانکه برخی از نویسندگان به‌ویژه حقوق‌دانان آلمانی، قراردادهای بیمه دارای نقش سرمایه‌گذاری را اساساً عقد بیمه توصیف نمی‌کنند بلکه آن را قرارداد مدیریت مالی می‌نامند.^۲

در بیمه عمر تعهدات بیمه‌گر به طول حیات بیمه‌شده وابسته است، درحالی‌که در بیمه‌ی حوادث جانی، بیمه‌گر مکلف به پرداخت مبلغ مشخصی به بیمه‌گذار در صورت تحمل

۱- علی‌اکبری، منبع پیشین، ص ۷۲.

۲- تقریرات درس بیمه‌های بازرگانی بین‌المللی، استاد دکتر ماشاءاله بنیادنی، دوره‌ی کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی، نیمسال دوم ۹۳-۱۳۹۲، ص ۱۱.

خسارت جانی به وی است و نهایتاً بیمه‌های درمانی، مکمل بیمه‌های اجتماعی در پرداخت هزینه‌های درمان است و تعهد بیمه‌گر در آن، به سقف هزینه‌های درمانی محدود و از همین رو طبیعت آن به بیمه‌های خسارت نزدیک می‌شود.

در میان انواع مختلف بیمه، بیمه‌های بازرگانی که با هدف عرضه و فروش تأمین به اشخاص در معرض خطر و به قصد کسب سود انجام می‌شود، از اهمیت بیشتری در مباحث این تحقیق برخوردار است.

مفهوم و ماهیت بیمه قابل بیمه

هدف از حقوق بیمه پوشش هرگونه نفع قابل بیمه‌ی در معرض خطر است. یک الزام اساسی برای اجرای قرار دهی بیمه این است که بیمه‌گذار دارای نفع قابل بیمه باشد. به همین خاطر نفع بیمه‌ای یکی از نخستین اصولی است که وارد حقوق بیمه کشورهای پیرو نظام کامن‌لا شده است. به‌طور کلی نفع قابل بیمه هنگامی وجود دارد که دارنده‌ی بیمه‌نامه سود و منفعت مالی به واسطه‌ی تداوم وجود مال یا حیوان یا شخص بیمه‌شده بدست می‌آورد و یا یک ضرر مالی از تخریب و فوت آن‌ها متحمل می‌شود.

امروزه شرط لزوم داشتن نفع به‌عنوان یکی از قواعد امری قراردادهای بیمه علی‌الخصوص بیمه‌های جبرانی شمرده می‌شود که متعاملین نمی‌توانند با رضای آن را ساقط کنند و به‌طور معمول هنگامی اهمیت می‌یابند که شخصی غیر از دینفع واقعی، صاحب بیمه‌نامه می‌شود. در صورت فقدان نفع قابل بیمه، بیمه‌گر می‌تواند از بازپرداخت در مال هرگونه ضرر و زبانی که رخ داده است امتناع نماید. توجیهات مرسوم این دکترین بر روی استدلال عمده تمرکز می‌کنند. اول اینکه، بدون نفع قابل بیمه، قرارداد بیمه یک شرط‌بندی است و در نتیجه بر خلاف مصلحت عمومی است. دوم اینکه، بیمه‌گذاران بدون نفع یک انگیزه‌ی قوی برای ایجاد ضرر خواهند داشت.

همان‌طور که در ابتدا شرح داده شد، اندیشه‌ی نفع قابل بیمه برای اجتناب از قمار شدن قراردادهای بیمه ایجاد شد. قرارداد بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد به جبران خسارت و یا پرداخت مبلغ مشخصی پس از وقوع حادثه‌ی خاص به ازاء پرداخت حق

بیمه‌های مشخص می‌نماید. بنابراین این نکته کاملاً واضح است که یک قرارداد بیمه یا یک قرارداد دارای جنبه‌ی غرامتی و یا سرمایه‌گذاری است،^۱ که هر دو مبتنی بر اصولی از جمله اصل حسن نیت و نفع قابل بیمه می‌باشند.

در توضیح واژه‌ی «نفع»^۲ بیان شده که برای اشاره به آن در زبان انگلیسی از کلمه حق،^۳ استفاده نمی‌شود چراکه نفع مفهومی عرفی داشته و اعم از حق در علم حقوق است. نه تنها حقوقی مانند مالکیت عین، مالکیت منفعت، و حق انتفاع مسلماً در شمار نفع قابل بیمه شمرده می‌شود بلکه مثلاً اینکه وارثی در آینده در صورت فوت مالک و انتقال مالکیت مال در اثر ارث نفع مشروعی دارد کافی است تا نفع قابل بیمه را برای چنین وارث احتمالی آینده فراهم کند.^۴ به همین خاطر برخی استادان بیان داشته‌اند که اصطلاح نفع قابل بیمه به روشنی یک اسم بی‌مسمی است؛ اصطلاح مناسبی رابطه‌ی قابل بیمه^۵ است. انتظار واقعی ضرر بایستی معیار منحصر به فرد برای یک رابطه‌ی بیمه‌ای باشد. آن‌هایی که به توصیف اموال عینی برای موارد قابل بیمه از ترس فرایند خط‌کشی این انتظار واقعی درست و شرط‌بندی چسبیده‌اند، این را نمی‌توان گفت که صرفاً خرد قضایی را در مخالفت با این کار خود دارند، بلکه آن خط ترسیم شده با بی‌عدالتی مضر همراه است.^۶

«عبارات ماده‌ی ۱۲۱-۶ قانون بیمه‌ی فرانسه، در تفسیری نزدیک و ارتباط مفهوم نفع و خطر را بیان می‌کند: «هر شخصی که در حفظ مال نفع دارد می‌تواند بیمه تحصیل کند. هر

۱- قراردادهای بیمه غیرجبرانی به احتمال زیاد در مواقعی مطرح می‌شوند که ارزش ضرر مالی به آسانی قابل اندازه‌گیری نمی‌باشد. از زمان قضیه‌ی Dalby علیه شرکت بیمه عمر لندن و هند (۱۸۵۴)، قراردادهای بیمه‌ی عمر دیگر قرارداد غرامت تلقی نمی‌شوند.

Samuel A. Rea, Jr., The Economics of Insurance Law, International Review of Law and Economics, 1993, P 152.

2- Interest

3- Right

۴- بناء نیاسری، تقریرات درس بیمه‌های بازرگانی بین‌المللی، ص ۱۴.

5- Insurable Relationship

6- Harnett, Bertram and John V. Thornton, Insurable Interest in Property: A Socio-Economic Reevaluation of a Legal Concept, Columbia Law Review, Vol. 48, No. 8 (1948), P 1188.